

Михайло ЦЮРУПА

доктор філософських наук, професор, професор
кафедри філософії та соціології
Мелітопольський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя

ORCID: 0000-0003-0464-7939
Email: mvz999@ukr.net

Олександр ВИШНЕВСЬКИЙ

здобувач ступеня доктор філософії
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0009-0000-0911-5734
Email: vyshnevskyi91@gmail.com

Олексій АНДРЮЩЕНКО

здобувач ступеня доктор філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0009-0008-6638-7312
Email: isweetcherry92@gmail.com

Вікторія ГАВРИНА

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Email: vikagavrina196@gmail.com

**НАУКОВИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ ВІЙНИ: ВІЙСЬКОВОЗНАВСТВО
(ПОЛЕМОЛОГІЯ) У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню впровадження в оновлену систему вищої освіти України спеціальної системи знань про війну, її зв'язок із сучасним озброєним світом, політикою правлячих кіл агресивних держав з метою інтелектуального спротиву війні на основі глибокого осягнення її соціально-політичних та гуманітарних аспектів.

Російська агресія проти України створила екзистенційну небезпеку для українства, сенс якої полягає не тільки у спробі реалізації ганебного висловлювання «я вас знищу», а й у посяганні на світовий порядок та право безпеки. Авторі наполягають, що початкових знань на рівні шкільної програми захисту Батьківщини та мінімуму знань про війну («тінитету»), недостатньо для розуміння сутності, змісту, антилюдських наслідків нових модусів війн – неспровокованих агресій та війн «нового покоління».

Авторі акцентують увагу на тому, що ідея створення курсу полемології французьким мислителем Г. Бутулем була викривлена російськими інтерпретаторами, які стали вбачати у війні «ефективний засіб комунікації цивілізацій» та обґрунтовували її «замінник» у більш «м'якій» формі «спецоперацій», заперечували раціональні деідеологізовані знання сенсу та наслідків війн, які б слугували переходу до справедливого миру та мирного діалогу культур.

Сукупність таких знань обумовлена заповненням наукових прогалин в розробці курсу «Полемологія», який ґрунтується на емпіричних фактах минулих війн та буднів збройної боротьби.

У статті наголошується на створенні синтетичної системи знань, яка поєднує напрацювання політичної конфліктології, військової науки, соціальної психології та інших

раціональних способів досягнення війни, включно з ідеями творів мистецтва та воєнних щоденників учасників бойових дій, щоб ці знання мали гносеологічну цінність та морально-політичну спрямованість задля інтелектуального спротиву окупантам.

Ключові слова: полемологія, військовознавство, оновлена система освіти, теорії війни, філософія війни та миру, науковий дискурс війни й миру.

Michael TSIORUPA

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor, Department of Sociology and Philosophy, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Oleksandr VYSHNEVSKYI

Ph.D. student in Philosophy
Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Oleksii ANDRIUSHCHENKO

Ph.D. student in Philosophy
Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Viktorii HAVRINA

student of the first (bachelor) degree of higher education
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

CONTEMPORARY WARFARE DISCOURSE: WAR STUDIES (POLEMOLOGY) IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

Abstract: the article is devoted to the justification of the introduction of a special system of knowledge about war into the renewed system of higher education of Ukraine, its connection with the modern armed world, the policy of the ruling circles of aggressive states with the aim of intellectual resistance to war based on a deep understanding of its socio-political and humanitarian aspects.

Russian aggression against Ukraine has created an existential danger for Ukrainians, the meaning of which is not only an attempt to implement the shameful statement "I will destroy you", but also an encroachment on the world order and the right for security. The authors insist that the initial knowledge at the level of the school program for the protection of the Motherland and the minimum knowledge about war ("tinitet") is not enough to understand the essence, content, anti-human consequences of new modes of wars - unprovoked aggressions and wars of the "new generation".

The authors focus on the fact that the idea of creating a polemology course by the French thinker G. Butul was distorted by Russian interpreters, who began to see war as an "effective way of communication between civilizations" and justified it as a "substitute" in a "softer form of "special operations", denied rational, de-ideological knowledge of the meaning and consequences of wars, which would serve the transition to a just peace and a peaceful dialogue of cultures.

The totality of such knowledge is due to the filling of scientific gaps in the development of the "Polemology" course, which is based on the empirical facts of past wars and everyday armed struggle.

The article emphasizes the creation of a synthetic system of knowledge that combines the work of political conflictology, military science, social psychology and other rational ways of understanding war, including the generating ideas of works of art and military diaries of combatants, so that this knowledge has epistemological value and moral-political focus on intellectual resistance to the occupiers.

Keywords: polemology, warfare studies, updated education systems, theories of war, philosophy of war and peace, scientific discourse of war and peace.

Постановка проблеми. Патріотичний рух як на вільній, так і окупованій території, бойові дії українських захисників і захисниць, віра в перемогу України – це найвищий прояв принципів сучасної демократії перед агресивним тоталітаризмом рашизму. Тому плани справедливого миру повинні опиратися на розуміння нових засад дослідження

сучасних воєн. Найнебезпечнішою з них є російська агресія, яка безжалісно калічить життя дорослих та дітей, руйнує храми й музеї, неповторну природу українських степів, культурні здобутки наших пращурів та сучасних діячів. Серед протиправних дій можна назвати більше 100 тисяч військових злочинів, 2500 прикладів екологічних руйнувань, знищення 500

медичних закладів, катування полонених та викрадення понад 20 тисяч українських дітей, що складає антигуманний аспект дій російського керівництва та його рабів-виконавців.

Ідейне спрямування агресора вражає варварством: «знищення українства» як культурного пласту цивілізації. Вкрай загрозливою для всього сучасного світу стала й ініціація збройних сутичок, конфліктів у регіонах, які розпалює агресивна московія. Її тішить можливість відновлення «права сили». До того ж, нападники не мають навіть чітко окресленої фінальної мети, окрім демонстрації сили та прояву варварської жорстокості та ненависті до миру, свободи, ліберальних демократій.

Тисячу разів можна погодитись із Ж.-П. Сартром, який зазнав приниження полону й пережив окупацію Франції та визнав, що війна поділила його життя навпіл. Напад парамілітарних формувань на суверенну державу Ізраїль доповнив вияви агресії й став поворотним пунктом негативних змін не тільки у мереживі мирних міжнародних відносин, а й міжлюдських взаємин.

Це поділ країн, народів, сімей на непримиренні ворогуючі сторони. «Передача» захоплених районів Луганської області під контроль Татарстану продовжує «спеціальну операцію», розпалення ворожнечі між етносами, релігіями, народами з метою розповсюдження хаосу в світовому масштабі.

Спротив агресії зобов'язаний, на нашу думку, включати інтелектуальну складову – розуміння сутності війн та розкриття їхнього антилюдського змісту. Науковий дискурс не просто доповнює моральний осуд та міжнародне правове переслідування військових злочинців російсько-української війни, а й покликаний розкривати глибину цього конфлікту, його ідейно-політичну сторону й демонструвати та підтримувати законну форму боротьби в конфліктах тоталітарних та демократичних країн.

Аналіз наукових публікацій. Проблема наукового дискурсу війни має певну наукову та морально-аксіологічну традицію. Ставлення до війни, згідно специфіки парадигмального підходу в історико-філософській думці, поділялося на лінію раціонального осмислення (Платон – Аристотель – Г. Гегель – Р. Арон) та морально-оцінювального осуду (Є. Роттердамський – І. Кант – П. Куртц). Загрозливою «людино-реальністю» вона визнана літературно-філософською спільнотою лише після Першої світової війни, де «втрачене покоління» привернуло увагу Р. Олдінгтона, Б. Брехта, Е.М. Ремарка, а Друга світова війна 1939-1945 рр. розкрилась «антилюдською філософією» фашизму завдяки роботам Ж.-П. Сартра, Х. Арена, В. Франкла.

Сучасні розвідки ідейно-політичного змісту війн Г. Перепелиці, Є. Бистрицького, І. Грабовської [3; 4; 5], С. Грабовського [6] розкривають одну із сутностей війн та конфліктів на пострадянському просторі.

Нинішні емпіричні узагальнення збройної боротьби українців самими учасниками (видано більше 500 військових щоденників), а також спостереження французького філософа Анрі-Бернара Леві, американського історика Тімоті Снайдера, шведського військового історика Петера Енглунда потребують концептуалізації, попередніх узагальнень.

Однак, проведені розвідки змісту війн не включали синтезу їх політичної сутності, онтологічних проявів у різних модусах, соціокультурного та антигуманного виміру руйнування людини, людяності у нападників, а нерідко і у жертв. Не знайшли належної уваги й наукові розробки розрізненості родових характеристик сенсів абстрактної та «дійсної» війни, виразно продемонстрований у перебігу російської агресії. Це й зумовило вибір проблематики даного дослідження.

Метою статті є обґрунтування необхідності на рівні наукового дискурсу розкриття всіх можливих сторін змісту та сутності війн у сучасних модусах неспровокованих агресій, спецоперацій, конфліктів різних ступенів інтенсивності та запровадження в вищих спеціального курсу «Полемологія».

Основна частина. Вустами головного героя Альбера Камю «Чума» стверджується, що у ситуації смертельних небезпек є хоча б один позитивний момент, оскільки вони примушують задуматися над тим, що насправді відбувається. Ми ж додаємо до роздумів про смертельну небезпеку осмислення феномена протистояння героїзму й боягузства. Останнє виливається у формулу: «це не моя війна» [7, с. 253].

Визначення війни як «огидної справи» Лауреатом Нобелівської премії миру 2019 р., президентом Ефіопії М. Абаєм мало допоможе у роз'ясненні того, чому така варварська та божевільна справа, як війна, є постійним супутником людства, «серйозним повторенням історії» за Гегелем?! Гірка іронія висловлювання «миротворця» Абая полягає в тому, що наступного 2020 року він розпочав збройне придушення опору провінції Тиграї, а його військами здійснювалися майже такі самі злочини, які тепер рашисти скоюють в Україні (зґвалтування осіб віком від 4 до 92 років, загибель тисяч мирних жителів, етноцид).

Французький психолог і соціолог Гюстав Лебон вважав концепцію «гуманної війни» «остаточно збанкрутою» [12, с. 150], адже, на його думку, політика діє з безжалісною необхідністю збройної боротьби. Тому від наукових діячів чекали на розкриття сутності війни та умов її подолання як історичного трагічно повторюваного соціального явища, руйнування мирного життя. Але мислителі 19 століття лише сумно зауважували, що моральні заклики до миру не зупинили ще жодного агресора, отже етика миру і справедливості потребує інтелектуальної складової, пов'язаної з доказовістю та обґрунтуванням позиції супротивників війн.

Так, Інститут вивчення війни (ISW) обмежує наукові пошуки змісту війни фіксацією фактів бойових дій та аналізом супутникових знімків без спроб проникнення у природу й сутність сучасних агресій.

Характерно, що «війна» Ізраїлю з палестинськими та ліванськими збройними угрупованнями показала складність її розуміння навіть студентською та викладацькою елітою по обидві сторони океану. Моральні оцінки поділили студентську спільноту на два табори. Тим часом політики західного світу вимагають дотримуватися засудження нападу ХАМАСу та Хезболли на незалежну державу Ізраїль. Примітним став той факт, що полярні оцінки студентського середовища здійснювалися без заглиблення у соціально-політичні та кроскультурні чинники збройної боротьби народів регіону. Студенти визнають, що мало знають про причинно-наслідкові витоки конфлікту та цивілізовані форми боротьби за суверенність держав. Так, сотні студентів Гарварду заявили, що відповіддю на переслідування студентів-євреїв мають стати курси антисемітизму. Йдеться про подолання політичної неосвіченості та поверхневих уявлень щодо соціальних форм збройної боротьби: «інтифада» з одного боку та «боротьби з тероризмом» з іншого.

Щодо України, то запроваджений нещодавно шкільний курс «Захист Батьківщини» кореспондує з рівнем розуміння та світосприйняття підлітків й не може задовольнити сучасних студентів із критичним та аналітичним мисленням.

Отже, питання полягає в тому, щоб визначити, на яких засадах слід досліджувати нинішні війни? Саме філософський підхід, на нашу думку, аналізує, концептуалізує та «виправляє» існуючу практику.

Дослідниця французької «філософії героїзму» Є. Рудинеско вважає, що нагальною стає потреба «філософствувати та формувати здатність критично мислити самостійно» щодо гірких проблем життя, зокрема, чому виникають нові та продовжуються старі війни, незважаючи на культуру людства, яка засуджує війни [14, с. 7].

Невідкладним завданням, окрім осуду агресій, є формування інтелектуального спротиву, який включає осмислення війни всіма можливими засобами пізнання: політичного, правового, морального, соціогуманітарного, логіко-раціонального. Тому, на нашу думку, твори літератури та мистецтва, щоденники «окопної правди», фільми, спогади учасників стануть живим доповненням абстрактних аналітичних побудов.

Зрештою, мають сформуватися наукові підстави розробки спеціального навчального блоку: «Полемологія» (наука про війну) як поєднання «паксології» (вчення про культуру миру) та «вайоленсології» (доктрина насильства).

Небезпека війни багатолика і вимагає кардинальної зміни конкретно-історичного мислення стосовно місця людини у вирі небезпек. Боягузливий наратив «це не моя війна» карикатурно та трагічно вивертає глибоко відповідальне зауваження

французького екзистенціаліста Ж.-П. Сартра, який визнав: «Це моя війна, я її заслужив...», тому що не розкривав небезпеку поширення фашизму у Європі 30-40-х років ХХ століття.

Таке висловлювання, на нашу думку, має пряме відношення до нас: багаторічне поклоніння російській культурі, гуманітарній сфері, прив'язка енергетики та промисловості до «старшого брата», нехтування низьким станом воєнного потенціалу української держави, зневага до військової професії привели нападника до ілюзії легкого перебігу агресії, а більше 1500 колаборантів на окупованій території та 30 тисяч молодих «ухилянтів» від виконання військового обов'язку допомагають здійсненню рашистських намірів.

Після загибелі єдиного сина у перший день наступу ще далекого 1915 р. на німецькі позиції під Ліоном у Франції (хлопець в окулярах під зливою так нічого й не побачив разом із 7000 своїх товаришів) Редьярд Кіплінг сказав трагічні слова: «Якщо вас, загиблих, запитують, чому ви померли, скажіть: «Тому, що нам брехали батьки»».

На тлі заяв щодо пріоритету військової та спеціальної освіти України зауважимо, що трансформація освітньої сфери розпочалася під впливом патріотизму та «української люті» у боротьбі з агресором. Показовою є позиція викладачів Державного податкового університету, які під обстрілами та в умовах окупації, у підвалах зруйнованого Ірпеню вели літопис російських воєнних злочинів «Щоденник війни. Історія стійкості і відваги» (за ініціативи доцента Володимира Брадова) [16].

Сьогодні маємо приклади справжнього героїзму та відваги у викладацькому та студентському середовищі вишів України. Так, викладачі різних спеціальностей (близько 100 осіб) та 150 студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка добровільно пішли на фронт.

Як позитивну діяльність сьогодні варто відзначити проведення низки конференцій, спрямованих на аналіз реалій війни росії проти українства, зокрема, і присвячених новаторській тематиці, такій, як рух українського жіноцтва до військової еліти України. Історія збройних конфліктів свідчить, що зазвичай жінки були відсторонені від активної збройної боротьби за незалежність. Із історії українських визвольних рухів ХХ століття відомі прізвища тільки 34 військових українок-патріоток. Нині ж 63 тисячі захисниць України пліч-о-пліч із чоловіками захищають Батьківщину і можуть із повним правом стати претендентками на входження у військову еліту країни. За ініціативи І. Грабовської, Л. Афанасьєвої та М. Цюрупи було переосмислено поняття «сучасна військова еліта» у площині гендерної рівності українок-захисниць рідної землі [4; 15].

Уся наведена вище проблематика повинна увійти в дискурс *військовознавства (полемології)*.

Складно знайти першоджерело роздумів про війну чи то у давньоіндійському епосі про битву родів Курадас із Пандавас, чи в творі Сунь Цзи «Про

мистецтво війни»; цей поки що нескінченний шлях продовжується далі [17, с. 3]. Англійські автори широко використовували мистецтво живопису всесвітньо відомих художників, щоб розкрити сенси війни на емоційно-образній площині її осягнення.

Остання робота подружжя Тоффлерів про війну «Антивійна» претендувала на завершення наукових розвідок про війни разом зі зникненням предмету думок, переходом суспільств до стану «антивійни» [10], але «дійсність вища за ідею», – стверджував дослідник теоретичної спадщини Папи Франциска італієць Бертольдо Боргезе, тому термін «Антивійна» позначає надуману майбутню можливу реальність.

Засновник модерної «полемології» французький мислитель Гастон Бутуль правий, пропонуючи смислення війни на онтологічному рівні «соціальної динаміки», оскільки вважає її вкрай ускладненою гносеологічними та ідеологічними чинниками, а також впливом примітивних уявлень та міфологічних патернів. Тому, на наш погляд, доволі дивно виглядає той факт, що в інформаційному суспільстві продовжують існувати примітивні пояснення причин виникнення війн.

Так, розрекламований як популяризатор науки Стівен Пінкер, професор Гарвардського університету, який входив у рейтинг топ-100 світових мислителів за версією журналу *Foreign Policy*, у книзі «Добрі янголи людської природи. Чому у світі панувало насильство і чи стало його менше?» пише, що «хихацьке насильство, домінування, помста, садизм та ідеологія» є визначальними чинниками війн». Автор зазначає: «Троянську війну, розп'яття на хресті, сюжет «Ромео і Джульєтти», російські пошуки «нацистів» в Україні – за всім цим стоїть все лихе в людській природі» [9]. Але ж страта Ісуса не мала відношення до війни, твір Шекспіра є любовною лірикою, а Троянська війна – міфологічним переказом, із сюжету якого жартував ще Іван Котляревський. Отже, пояснення, запропоновані С. Пінкером, не є валідними, коли мова заходить про причини існування війн в людській історії.

У сучасному світі поширюється позанауковий наратив, що війна є не грізним піком конфліктних відносин між ворогуючими державами, а проявом «колективної агресії» (А. Соловйов у московії), або «віковичної ворожнечі» (Стівен Пінкер у США), тому наука виглядає швидше за все безпорадною у порівнянні з силою ідей руйнації та моралі ненависті.

Недолугі перекладачі твору К. Клаузевіца «Про війну» пишуть у передмові, що той був противником науки про військову справу, адже там мовляв, замало досвіду [8]. Американські аналітики радили «перепрочитати» Фукідида заради точного та правдивого опису Пелопонеської війни, далі звернулися до переосмислення генія Наполеона Бонапарта (його твори ретельно проаналізував К. Клаузевіц) та дійшли висновку, що успіх імператора полягав у невпинному здобутті знань, опануванні

наукою війни, тому його й зараховували до «філософствуючих воєначальників» [18].

Дещо раніше український претендент на розвиток полемології С.П. Мосов видав (рос. мовою) опис із назвою «Війна чи мир: вибір людства». Насправді ж, на нашу думку, людство не обирає, а вимушено проживає в умовах (знаходиться в станах) «гібридного» миру чи «гібридної війни», агресій, збройних конфліктів тощо [10].

Письменник і філософ Х.-Л. Борхес вважав, що похвала чи критика не можуть бути науковою відповіддю, тому слід продовжувати аналіз досягнень та недоліків, ідей та напрямків дослідження війни, закономірно отриманих внаслідок дотримання правил обраної парадигми.

Слід зазначити, що навіть видатні мислителі робили невиправдані заяви. Так, Георг Гегель у «Філософії права» зазначав, що «у війні як стані безправ'я, насильства та випадковості» виявляється певна діалектична тенденція та війни «тепер ведуться більш гуманно» [1]. Із гіркою іронією читають українці ці рядки після жорстокостей, заподіяних російськими вояками в Бучі, Ізюмі, на Азовсталі, тощо.

Дослідження війн здавна проводилося за певними напрямками. Це: релігійно-міфологічний, ідеологічний та політичний, суто військовий і зрештою, сподіваємося на власне полемологічний.

Зазначимо, що філософське дослідження визнає дві реальності – об'єкт думки та уявлення про нього. Ортега-і-Гассет зазначав, що «якби філософ мав би справу тільки з об'єктами, його філософія залишалася б примітивною, оскільки крім окремих думок існує увесь набуток людських роздумів» [11, с. 315].

Неважко помітити, що для міфологічно-сакрального підходу характерним є фантастично перебільшене висвітлення подій збройної боротьби. Так, знаменитий історик війни Геродот вказував на явно перебільшені дані чисельності армії Дарія у сотню тисяч вояків. Тому заслугою Фукідида вважають реалістичне ставлення до конфліктуючих сторін, вшанування чеснот як своїх, так і противника, що має наразі актуальне значення в епоху «постправди».

Сакральне ставлення до війни для наукового дискурсу здавалося б не складає інтересу, оскільки дихотомічний поділ війн на «священні», тобто справедливі, та інші, які не мають божественного виправдання, пропонує доволі просте рішення. Проте залишається проблема міцності ідейного впливу церков на вояків, які замість милосердя породжують жорстокість. Дотепер більшість війн мали релігійну складову. Повертаючись до реалій сучасної російсько-української війни, зазначимо, що російська церква примудряється виправдовувати агресію та звірства «рашистів», котрі встановлюють символи культу навіть у катівнях.

Практичнішим напрямком щодо розуміння війни є рефлексія над її природою, вплетена у

загальні пошуки найважливішого в житті особистості в період «людина-війна». Сенс такого підходу вдало показав військовий журналіст та письменник Василь Гроссман, книга якого «Життя та доля» була знищена російською владою («загубили» єдиний примірник рукопису). Основа роману пронизана ідеєю руйнації звичайного (природного) життя кожного, хто свідомо чи мимоволі опинився в орбіті війни. Письменник продовжив лінію «ремаркізму», «окопної правди», засуджену за часів панування комуністичної ідеології. Правда на війні йде від самої людини, створюючи «людино-реальність» війни.

Отже, принципові моменти наукового дискурсу щодо війни ми вбачаємо у таких положеннях: слід використовувати методологічну новацію «дизайн-мислення» для налагодження горизонтальних зв'язків між напрацюваннями всіх дослідників та напрямків вивчення війни, адже кожне із досягнень політичної конфліктології, культурології, соціальної психології, військових наук, мистецтв ведення війни, специфічно висвітлює одну з її сутностей. Так, якщо картина Дієго Веласкеса «Здача Бреди» розкриває великодушність переможців, командувач яких заборонив утиски мирних жителів-громадян цього міста, то «Герніка» Пікассо засвідчила безжалісність бомбардувальників мирного іспанського міста, стертого з «лиця» землі, як у сучасній Україні руйновані вщент Мар'їнка, Бахмут, Авдіївка тощо.

Війна як соціальне явище здійснює безперервну модифікацію – морфологію організованої збройної боротьби між державами чи значними соціальними силами всередині держав із претензією панування в соціальному середовищі, тому вона потребує конкретно-історичного аналізу.

Прикметник «антропогенний» щодо війн означає, що вони породжені не Богами та не є спонтанними сутичками озброєних банд, або груп звірів за домінування над територіями, а є цілеспрямованою діяльністю керівників держав та їхніх силових структур. Звірі бувають дійсно моральнішими за агресорів, як справедливо зазначив Президент В. Зеленський у коментарях відносно еко-і геноциду, заподіяного російськими окупантами українцям через руйнуванням Каховської ГЕС.

Гете у «Фаусті» словами мудреця передав сенс війни у її бажаності для таких, як імператор: «Аби мені не заважали, я б у війні здобув би славу» [2].

Людина – головний суб'єкт або «актор» збройних акцій, вона ж і головна жертва. Ми переконані, що все буде відновлено на українській землі, міста і села, енергетичні об'єкти та музеї, але людські втрати залишаться незворотними.

Полемологія на підставі синтезуючого підходу визнає війну специфічним, вкрай небезпечним різновидом конфліктної соціальної практики, яка здійснює нове «перетворення» миру на його протилежність: життя на смерть, будівництво на руйнування, культуру співіснування етносів на стан нічим не обмеженого насильства. Полемологія дозволить перейти до конкретного аналізу російської

агресії, її суперечливого та жахаючого змісту. Війна – «справжній хамелеон», тому родові риси «абстрактної» війни слід співвідносити з реаліями «дійсної» війни. На цьому наполягав ще Г. Гегель та його учень К. Клаузевіц. У подальшому аналізі конкретної війни необхідно перейти до дослідження змістовних елементів структури війни та її динаміки, актуальних для нашого часу. Варто зосередити увагу на такому особливому явищі російсько-української війни 2022-2023 рр., як нова роль союзників при формуванні військової міці сторін. Вони стали дієвим фактором ведення цієї війни навіть для держави з «другою армією світу». У цьому конфлікті росія змушена поклатися на третьорядні держави-ізгої. Моральна, технічна, бойова допомога країн прогресивного світу Україні стала одним із вирішальних факторів її майбутньої перемоги. Варто враховувати і вплив глобалізації, адже війни перейшли регіональні кордони.

Отже, центральний пункт підходу до завдань оновленої полемології, яка вважалася класичною з середини минулого століття та ставила завдання заміни «невиправданого пацифізму» реальною картиною, полягає у ставленні до неї з раціональних наукових та широких соціокультурних і гуманітарних позицій. Вони визначаються незмінною домінантною політичною природою війни та нинішнім етапом цивілізованого поступу людства. Визнано, що російська «спецоперація» в Україні має переважно політичний характер – змінити соціально-політичний устрій, усунути (знищити) демократичну владу, встановити новий соціальний лад на окупованій території суверенної країни. Наукова та культурологічна складова роздумів про війну не будуть суперечити ідеологічному елементу полемології.

Тому, наша амбітна ідея полягає в тому, щоб сформувати концепт розуміння антигуманної природи війни та створити науковий дискурс ХХІ століття завдяки спеціальній, відносно новій галузі знання, яка синтезує здобутки підходів «полемології» – науки про війну та «паксології» – вчення про мир. Це особливо важливо для студентської молоді. Прем'єр-міністр України 19 жовтня 2023 зробив заяву, що військова та професійна освіта в пріоритеті на найближчі роки.

Висновки. У системі вищої освіти поки що не передбачено перехід від морально-аксіологічної оцінки справедливих та загарбницьких воєн до концептуалізації їхньої сутності, змісту та антигуманних наслідків, а окремі положення політології, конфліктології, соціальної психології та інших дисциплін не дають цілісної картини осмислення війн «нового покоління».

Тому, наразі постало завдання включити у зміст вищої освіти не спрощений та адаптований до схематичного мислення й почуттів школярів курс «Захист Батьківщини», а систематизовані глибокі знання теоретичного характеру про взаємозв'язок «озброєного миру» та всіх форм збройного

соціально-організованого насильства навчальним блоком, центральне місце у якому займає полемологія. Адже ще на початку післяреволюційного періоду ХХ століття у часи боротьби за незалежність України йшлося про необхідність надати громадянам певний корпус знань, який і сьогодні потрібен для розуміння сутності війни та військової справи. І саме українська полемологія має нести власне ідейне навантаження: не виправдовувати війну як «ефективний засіб комунікації», а розкривати її антигуманну сутність та політичну заангажованість теорій виправдання війни.

1. Гегель Г.-В. Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осодчука та М. Кушніра. К.: Юніверс, 2000. 336 с.
2. Гете. Й. Фауст. К.: Знання, 2019. 431 с.
3. Грабовська І. Культура неподаної руки. URL: http://catalog.biblioteka.uz.ua/cgi/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=en&C21COM=S&I21DBN=INFO&P21DBN=INFO&S21FMT=briefwebr&S21ALL=%28%3C%2E%3EA
4. Грабовська Ірина, Наливайко Лариса. «Жіноче / не жіноче обличчя війни» (за книгою Світлани Алексієвич «У війни не жіноче обличчя»). *Українознавчий альманах*, №32, 2023. С. 14–22.
5. Грабовська І.М. Звірства російської армії в Україні у світлі ідеї протиприродного відбору в історії росії. *Матеріали СХІІІ Міжнародної інтернет — конференції «Розвиток науки та техніки під час воєнного стану», 28 листопада 2022 р., м. Херсон*. Вінниця, 2022. С.44–49.
6. Грабовська І., Грабовський С. Хвилі глобалізації, деколонізація та геополітична суб'єктність. *Українознавство*. 2023. №1. С. 212–225.
7. Камю А. Сторонній: *Повість. Чума: Роман. Падіння: повість* / Пер. з франц. Передм. Д. Наливайка. К. «Дніпро». 1991. 655с.
8. Клаузевіц К. Природа війни. К.: Віват, 2018. URL: <https://knigogo.com.ua/knigi/pryroda-vijny/>
9. Книга «Добрі янголи людської природи. Чому у світі панувало насильство і чи стало його менше?» Стівен Пінкер. URL: <https://nashformat.ua/products/dobri-yangoly-lyudskoi-pryrody.-chomu-u-sviti-panovalo-nasylstvo-i-chy-stalo-jogo-menshe-709465>.
10. Мосов С. П. Война или мир – выбор за человечеством: монография. К. «Румб». 2007. 261 с.
11. Ортега-і-Гассет. Тема нашої доби. К. «Основи». 1994. 412 с.
12. Осюдло В.І., Траверсе Т.М. Психологія і війна: незасвоєні уроки Гюстава Ле Бона: монографія. Київ: «Парламентське вид-во». 2023. 320 с.
13. Погорілій Д.Є. Хрестоматія для лінивих (*Анотації відомих праць з історії та сучасності політичної науки*). URL: <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/>
14. Рудинеско Е. Філософи у обіймах бурі / Пер. з фран. О.А. Юдина. К. «Ніка-Центр». 2007. 208 с.
15. Українська еліта у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі. Вибрані проблеми. Львів. 2023. 540 с.
16. 24 дні у підвалі: як Податковий університет прихистив десятки людей під час звірств росіян в Ірпені. URL: <https://nezlamni.city/articles/317910/24-dni-u-pidvali-istoriya-podatkovogo-universitetu-pid-chas-okupacii>
17. John Keegan and Joseff Darracot. The nature of War. London. 1980. 546 p.
18. George Di Michilete. Napoleon Revisited. *Joint Force Quarterly*. 2023. #109.

References:

1. Gegel' G.-V. F. (2000). *Osnovy filosofskogo prava, abo Prirodne pravo i derzhavoznavstvo* [Fundamentals of the philosophy of law, or Natural law and political science] / Per. s nim. R. Osodchuka i M. Kushnira. K.: Yunivers. 336 p. (in Ukrainian).
2. Gete. Y. (2019). *Faust*. [Faust]. Vidavnistvo: Znannya. 431 p. (in Ukrainian).
3. Grabovska I. *Kultura nepodanoi ruky* [The culture of a non-present hand]. URL: http://catalog.biblioteka.uz.ua/cgi/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=en&C21COM=S&I21DBN=INFO&P21DBN=INFO&S21FMT=briefwebr&S21ALL=%28%3C%2E%3EA (in Ukrainian).
4. Grabovska Iryna, Nalyvaiko Larysa. (2023). «Zhinoche / ne zhinoche oblychchia viiny» (za knyhoiu Svitlany Aleksievych «U viiny ne zhinoche oblychchia») ["The female / not female face of war" (based on the book by Svtlana Aleksievych "The war does not have a female face")]. *Ukrainoznavchyi almanakh*, № 32. Pp. 14–22. (in Ukrainian).
5. Grabovska I.M. (2022). *Zvirstva rosiiskoi armii v Ukraini u svitli idei protypryrodnogo vidboru v istorii rosii* [Atrocities of the Russian army in Ukraine in the light of the idea of unnatural selection in the history of Russia]. *Materialy CXIII Mizhnarodnoi internet — konferentsii «Rozvytok nauky ta tekhniki pid chas voiennoho stanu», 28 lystopada 2022 r., m. Kherson*. Vinnytsia. Pp. 44–49. (in Ukrainian).
6. Grabovska I., Hrabovskyi S. (2023). *Khvyli hlobalizatsii, dekolonizatsiia ta heopolitychna subiektnist* [Waves of globalization, decolonization and geopolitical subjectivity]. *Ukrainoznavstvo*. №1. Pp. 212–225. (in Ukrainian).
7. Kamyu A. (1991). *Storonniy* [Outsider]. *Povist'. Chuma: Roman. Padeniye: povist'* / Per. z fr. Peredm. D. Nalivayka. K.: Dnipro. 655 p. (in Ukrainian).
8. Klauzevits K. (2018). *Priroda voyny* [The nature of war]. K.: Vivat. URL: <https://knigogo.com.ua/knigi/pryroda-vijny/> (in Ukrainian).

9. *Kniga «Dobryye Yangoli Lyudskoy Prirody. Chomu u svítí panulo nasil'stvo i chi stalo yego men'she?»* [The book "Good angels of human nature. Why was there violence in the world and has it become less?]
Steven Pinker. URL: <https://nashformat.ua/products/dobri-yangoly-lyudskoi-prirody.-chomu-u-sviti-panuvalo-nasylstvo-i-chy-stalo-jogo-menshe-709465> (in Ukrainian).
10. Mosov S.P. (2007). *Voyna ili mir – vybor za sushchestvami* [War or peace – a choice for humanity]: monografiya. K. «Rumb». 261 p. (in Russian).
11. Ortega-i-Gasset. (1994). *Tema nasha dobi* [The topic of our time]. K. «Osnovy». 412 p. (in Ukrainian).
12. Osodlo V.I., Traverse T.M. (2023). *Psikhologiya i voyna: ne zaimstvovany uroki Gyustava Le Bona*. [Psychology and war: lessons not learned by Gustave Le Bon]: monografiya. Kiyev. «Parlaments'ke vid-vo». 320 p. (in Ukrainian).
13. Pogoriliy D.É. *Khrestomatiya dlya linvikh (Annotatsii vidoizmenennykh robot po istorii i sovremennosti politicheskoy nauki)*. [Anthology for the lazy (Annotations of famous works on the history and modernity of political science)]. URL: <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/> (in Ukrainian).
14. Rudinesko Ye. (2007). *Filosofiya v obymakh buri*. [Philosophers in the arms of the storm]. / Per. z fran. O.A. Yudina. K.: «Nika-Tsentr». 208 p. (in Ukrainian).
15. *Ukrainskaya elita v drugikh stranakh XIX – na rubezhe XX stoletiya: osobennyye formatsii, transformatsionnyye proyavleniya, intellektual'nyy potentsial. Zapadnyye zemli. Vyberite problemy* [The Ukrainian elite in the second half of the 19th and early 20th centuries: peculiarities of formation, transformation of ideas, intellectual potential. Western lands. Selected problems]. (2023). L'viv. 540 p. (in Ukrainian).
16. *24 dnya v Podvale: v Podatkovom universitete prisutstvovalo desyat' chelovek vo vremya zvezd rosiyan v Irpeni* [24 days in the basement: how the Tax University sheltered dozens of people during the atrocities of the Russians in Irpen]. URL: <https://nezlamni.city/articles/317910/24-dni-u-pidvali-istoriya-podatkovogo-universitetu-pid-chas-okupatsii> (in Ukrainian).
17. John Keegan and Joseff Darracot. (1980). *The nature of War*. London. 546 p.
18. George Di Michilete (2023). *Napoleon Revisited. Joint Force Quarterly*. #109.